

IN MEMORIAM PROFESSOR DR. B. GEMSER

De levensloop van onze vriend en veler leermeester Prof. Gemser is geweest van een zeldzame harmonie. Zijn wetenschappelijke loopbaan begon met de studie en promotie in Groningen en is met een Gronings professoraat geëindigd. Dit zou niet opmerkelijk zijn zonder daartussen de 32 jaren van zijn professoraat in Pretoria als de grondlegger (naast zijn jongere ambtgenoot Van Selms) der studiën van het Nabije Oosten in Zuid-Afrika. Van zijn Groningse familietradities repte hij aan het slot van zijn oratie op 22 April 1958 : dat — evenals hijzelf — reeds zijn vader en die van zijn vrouw, alsmede ooms, broer en zwager, neven achterneven van haar kant daar hun theologische opleiding hadden ontvangen. En na zijn onverwacht overlijden (op 15 November 1962) schreef mij een van zijn jongere vrienden en leerlingen uit Pretoria: „Netsoos ons hier sal u daar in Nederland wel diep onder die indruk wees van die plotselinge heengaan van ons geliefde Gemser. . . .”

Berend Gemser werd geboren op 17 Mei 1890 te Broek op Langendijk, waar zijn vader toen predikant was. Hij bezocht het gymnasium te

Alkmaar en volgde daarna de vermelde traditie: de studie in de theologie — en ook de Semietische letteren — in Groningen. Onze eerste kennismaking in de winter 1913 was voor mij de prettigste verrassing aan 't begin van eigen loopbaan. Mijn taak was toen vooral de studenten van het eerste studie-jaar te onderwijzen in het Hebreeuws en in de Israëlitische antiquiteiten. En dèze studiosus, slechts acht jaar jonger dan ik, bleek van het eerste ogenblik af te zijn een geleerde in de dop, met wie samen te werken op het terrein der Orientalia een voorrecht en een wederzijdse vreugde geweest is. Zijn leidsman op Oudtestamentisch terrein was toen wijlen Prof. L. H. K. Bleeker. Na het doctoraalexamen in de theologie te hebben afgelegd en in 1917 te zijn toegelaten tot het predikamt, werd hij op 18 November van dat jaar bij de Ned. Herv. Gemeente te Lutjegast in dit ambt bevestigd. Van Lutjegast (dicht bij Groningen) uit nam hij de kans waar zich op Oosters terrein verder te bekwamen, beide examens in de Semietische letteren voor de literaire faculteit af te leggen en in 1924 *cum laude* te promoveren op een doorwrocht proefschrift over de **Betekenis der persoonsnamen voor onze kennis van het leven en denken der oude Babyloniërs en Assyriërs**. Het was de eerste assyriologische dissertatie, aan een Nederlandse Universiteit verdedigd. Het werk zal zijn grote waarde behouden, ondanks de aanzienlijke vermeerdering van het materiaal door nieuw vondsten¹⁾ en ondanks het aanvullende onderzoek, dat door J. J. Stamm vijftien jaar later (1939) op grond van een andere indeling werd ingesteld. Terecht prees wijlen H. Zimmern (*Zeitschrift für Assiriologie* 1926, p. 142 vgl.) deze „mit holländischer Gründlichkeit gearbeitete, sehr tüchtige und wertvolle Groninger Dissertationsschrift“. Bovendien vond Gemser in die jaren nog de tijd en gelegenheid om als leraar in het Hebreeuws onderwijs te geven aan de beide Groningse gymnasia.

De theologische Faculteit der Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika (de Kerk der oude Voortrekkers in Transvaal) was in de hoofstad Pretoria sedert 1918 uit een klein begin geleidelijk gegroeid. Mede op aanbeveling van wijlen Prof. H. Th. Obbink werd Gemser in 1926 daarheen als hoogleraar beroepen. Het was voor hem een nieuwe wereld met een ruim perspectief, en toch voor de Nederlander (en juist voor de Groninger) taalkundig en kerkelijk spoedig vertrouwd en bemind. Zijn taak was aanvankelijk moeilijk en veelomvattend. Pas het jaar 1938 bracht hier enige verlichting door de benoeming van dr. A. van Selms (toen Ned. Herv. predikant te Culemborg), eerst tot lector en daarna tot hoogleraar. Toen kon in de jaren na de oorlog de taak worden verdeeld: Gemser hield het onderwijs in de Oudtestamentische vakken in de Faculteit der Godgeleerdheid en Van Selms aanvaarde het onderwijs in de Semitica in de

1) Bovendien wacht een omvangrijke lijst van persoonsnamen uit Mari nog op publicatie

Faculteit der Letteren aan de Universiteit van Pretoria. Terecht sprak de laatsgenoemde in zijn inleiding tot het feestnummer der **Hervormde theologiese Studies** (XVI/4, April 1961), dat ter ere van Gemser's zeventigste verjaardag is verschenen, over de dankbaarheid „in die land, waar hy drie dekades sy beste kragte aan die ontwikkeling van die Outestamentiese wetenskap en Semitiese taalstudie gegee het” en over de diepe erkentelijkheid, waarmee zijn oud-leerlingen „getuig van die kosbare skatte wat hulle deur Gemser's bemiddeling uit die Woord ontvang het”²⁾. Deze dankbare stemming heb ik nog twee jaar geleden kunnen waarnemen, toen ik lezingen hield en gastvrij werd ontvangen te Pretoria, Stellenbosch en Potchefstroom. Zijn oudleerlingen, die thans aan die verschillende universiteiten doceren, worden ook buiten de kring van het kerkgenootschap aangetroffen, waaraan hij in de eerste plaats zijn diensten had gewijd (o.a. als voorzitter van de commissie tot de bewerking der kerkelijke formulieren). Tot deze ruimere kring behoren, behalve zijn opvolger in Pretoria, Prof. Dr. E. S. Mulder, o.a. Prof. dr. P. F. D. Weiss, toen van de Universiteit te Stellenbosch, Prof. dr. S. J. du Toit van de Universiteit te Potchefstroom, Prof. dr. A. H. van Zijl, toen van de Universiteit van Suid-Afrika (Pretoria), Dr. C. J. Labuschagne, thans Senior-lector te Pretoria, en de hoogleraar op het terrein van het Nieuwe Testament dr. A. S. Geyser, die nu verbonden is aan de Universiteit van Witwatersrand (Johannesburg). De jongste strijd en de kerkelijke moeilijkheden in zijn tweede vaderland zijn onse vriend persoonlijk bespaard gebleven. Van Groningen uit heeft hij die gevolgd, als echte historicus kalm afwegend, maar zonder de minste aarzeling in zijn oordeel.

Zijn contact met Nederland was in die jaren nooit afgebroken. Meer dan eens bezocht hij op verlofreizen zijn familie en oude vrienden. De Kon. Nederlandse Akademie eerde hem door de benoeming tot correspondent: een uitgelezen groep van vooraanstaande Nederlandse geleerden in het buitenland. Twee keer reeds had hij gemeend geen gevolg te mogen geven aan de roepstem van zijn oude Universiteit te Groningen: reeds in 1927, toen ik naar Leiden ging, en in 1937, toen zijn leermeester Bleeker overleden was. In 1955 was de situatie anders, daar hij als 65 jarige in Pretoria moest aftreden, terwijl hij in Groningen, waar de leerstoel door het vertrek van Prof. Vriezen vacant werd, nog vijf jaar lang mocht aanblijven. Hij aanvaardde zijn Gronings professoraat met een belangwekkende oratie over **Vragen rondom de Patriarchenreligie** en hij beëindigde deze laatste vruchtbare jaren van zijn academisch onderwijs op 6 Oktober 1960 met een afscheidscollege over **Het object van het zedelijk oordeel in het oude Testament**. In het jaar daarna bezocht hij nog het

²⁾ Reeds ter ere van zijn 60ste verjaardag was een mooi feestnummer (Pretoria 1950) verschenen van dit tijdschrift, waarvan hij sedert de oprichting in 1944 redacteur is geweest.

land Israël en hield hij bij gelegenheid van het derde Wereld-congres voor Joodse Studies aan de Hebreeuwse Universiteit te Jeruzalem op 27 Julie 1961 een lezing over *The Spiritual Structure of Biblical and Aphoristic Wisdom*.³⁾ Hij had, overeenkomstig zijn wens, zijn professorale taak kunnen overdragen aan zijn jonge vriend dr. A. S. van der Woude. Twee jaar ongebroken werkkraft zijn hem daarna nog gegund geweest. Juist in die jaren verscheen nog menige verhandeling van zijn hand, zoals de bibliografische lijst (in *Phoenix*, Mei 1963) aantoont. Onze laatste ontmoeting was in Augustus 1962. Op Donderdagavond 15 November woonde hij nog naar aanleiding van een Franse week een piano-recital in het Groningse academiegebouw bij. In de pauze werd hij onwel en geen medische hulp mocht baten. Op het bericht van zijn overlijden stond het woord uit de Bergrede: „Zalig zijn de zachtmoedigen, want zij zullen de aarde beërven”.

In het middelpunt van zijn veelzijdige wetenschappelijke publicaties zou ik willen plaatsen zijn commentaren en verhandelingen over de Hebreeuwse Wijsheidsliteratuur. Het verschijnen van de tweede verbeterde en vermeerderde editie van zijn commentaar op de *Sprüche Salomos* in het *Handbuch zum Alten Testament*, onder redactie van O. Eissfeldt (Tübingen 1963) heeft Gemser helaas niet meer mogen beleven. Zoveen pas (toen het voorafgaande al was geschreven) heb ik dit mooie boek door de uitgever ontvangen. Het voorbericht is gedateerd van October 1962. Tot bijna het laast toe heeft hij dus aan dit boek gewerkt. Men kan het beschouwen als een bekroning van zijn levenswerk. Sedert de eerste editie van 1937 werd er in noeste arbeid een rijke oogst van nieuwe gegevens binnengehaald: vooral ook op het gebied der Egyptische en Sumerische parallellen, die sindsdien bekend zijn geworden. De omvang van het boek is dan ook met 31 bladzijden vermeerderd. Indrukwekkend is de hier verwerkte literatuur, op blz. 11-16 opgenoemd.³⁾

Voor Nederland (en Zuid-Afrika) zullen zijn commentaren in de serie *Tekst en Uitleg* (Groningen, J. B. Wolters) hun waarde behouden. Een herdruk ook van deze boeken ware alleszins wenselijk. Op 't ogenblik is er kans op een nieuwe editie en bewerking van zijn (in deze serie in 1949 verschenen) deeltje *Psalmen III* in de commentaar „De Prediking van het Oude Testament”, die onder de leiding van Prof. A. van Selms en Prof. A. S. van der Woude (dus van zijn medewerker in Pretoria en van zijn opvolger in Groningen) geprojecteerd is.

— F. M. Th. DE LIAGRE BÖHL.

Milsbeek, Maart 1963.

³⁾ De beide laatstgenoemde verhandelingen zijn gepubliceerd in het tijdschrift *Homiletica en Biblica* XX/1 en 2, 1961, blz. 2-14, en XXI/1, 1962, blz. 3-10.

⁴⁾ Hier zou op p. 14 *c* en *d* kunnen worden aangevuld: J. J. A. van Dijk, *La Sagesse Suméro-accadienne*, verschenen in de *Commentationes Orientales*, Leiden 1953.